

УДК 338.24:005.936.5-027.33

В. А. Голян,

д. е. н., професор, відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України "Боярська лісова дослідна станція", м. Боярка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2502-4573>

Н. В. Мединська,

к. е. н., доцент, в.о. завідувача кафедри земельного кадастру,

Національний університет біоресурсів та природокористування України, м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2573-0205>

Ю. М. Лучечко,

доктор філософії в галузі економіки, м. Львів

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9006-5374>

Ю. Б. Заставний,

доктор філософії в галузі економіки, м. Київ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9033-8018>

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.17.5

ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОВОДЖЕННЯ З ВІДХОДАМИ: НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

V. Golyan,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Separate division of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine "Boyarka forest research station", Boyarka

N. Medynska,

PhD in Economics, Associate Professor, Acting manager of the Department of Land Cadastre, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Y. Luchechko,

PhD in Economics, Lviv

Y. Zastavnyy,

PhD in Economics, Kyiv

FINANCIAL AND INVESTMENT SUPPORT OF THE WASTE MANAGEMENT SECTOR: DIRECTIONS FOR THE FORMATION OF AN INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

Обґрунтовано, що фінансово-інвестиційне забезпечення сфери поводження з відходами являє собою комплекс форм, методів та інструментів фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат, пов'язаних з упорядкуванням потоків промислових та побутових відходів, зокрема через розбудову інфраструктури розміщення, захоронення та утилізації відходів. Встановлено, що формування сучасної системи фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами має базуватися на врахуванні того, що потоки відходів утворюються у публічному (державному та муніципальному) та корпоративному секторах, а також у секторі домашніх господарств, які відзначаються виробничо-технічною та матеріально-речовою неоднорідністю в частині використання ресурсної цінності вторинної сировини. Виявлено, що у 2007–2020 роках має місце чітко виражений тренд домінування поточної спрямованості фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами, оскільки частка капітальних інвестицій в загальних витратах у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування є меншою 50%. Встановлено, що в 2018–2020 роках спостерігається стрімке зростання витратків Зведеного бюджету України на утилізацію відходів, що є позитивним наслідком по-

глиблення децентралізаційних процесів. Дослідження показали, що суттєве збільшення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення поводження з відходами потребує формування сучасного інституціонального середовища функціонування сфери вторинного ресурсокористування через інституціоналізацію угод публічно-приватного партнерства, кооперацію домашніх господарств щодо налагодження централізованого розміщення та утилізації відходів, трансформацію системи фіскального регулювання вторинного ресурсокористування. Обґрунтовано, що в умовах поглиблення децентралізаційних процесів та інституціональної невпорядкованості сфери поводження з відходами найбільш ефективною моделлю публічно-приватного партнерства вторинного ресурсокористування виступає модель, яка передбачає формування нестатутних об'єднань державних та муніципальних інститутів, суб'єктів виробничо-господарської діяльності та домогосподарств, фінансово-кредитних установ у формі кластерних утворень. Доведено, що нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами залежить від поглиблення диференціації ставок екологічних податків за розміщення відходів, зокрема зниження ставок за використання вторинної сировини з метою виробництва різноманітних видів енергії, що прискорить процеси утилізації відходів та підвищить рівень енергетичної самодостатності територіальних утворень.

It is proved that financial and investment support for waste management is a complex of forms, methods and tools for financing capital investments and current expenses related to the management of industrial and household waste flows, in particular through the development of infrastructure for waste disposal and burial. It is established that the formation of a modern system of financial and investment support for waste management should be based on taking into account the fact that waste flows are generated in the public (state and municipal) and corporate sectors, as well as in the household sector, which are marked by production, technical and material heterogeneity in terms of using the resource value of secondary raw materials. It is revealed that in 2007–2020 there is a clear trend of dominance of the current direction of financial and investment support for waste management, since the share of capital investment in total waste management costs for all sources of financing is less than 50%. It is established that in 2018–2020 there is a rapid increase in expenditures of the consolidated budget of Ukraine on waste disposal, which is a positive consequence of the deepening of decentralization processes. Studies have shown that a significant increase in the volume of financial and investment support for waste management requires the formation of a modern institutional environment for the functioning of the secondary resource use sphere through the institutionalization of public-private partnership agreements, household cooperation to establish centralized waste disposal and the transformation of the system of fiscal regulation of secondary resource use. It is proved that in the conditions of deepening decentralization processes and institutional disordered sphere of waste management, the most effective model of public-private partnership of secondary resource use is a model that provides for the formation of non-statutory associations of state and municipal institutions, subjects of production and economic activity and households, financial and credit institutions in the form of cluster formations. It is proved that increasing the volume of financial and investment support for waste management depends on deepening the differentiation of environmental tax rates for waste disposal, in particular, reducing the rates for the use of secondary raw materials for the production of various types of energy, which will accelerate the processes of waste disposal and increase the level of energy self-sufficiency of territorial entities.

Ключові слова: фінансово-інвестиційне забезпечення, відходи, капітальні інвестиції, утилізація, публічно-приватне партнерство, екологічний податок.

Key words: financial and investment support, waste, capital investment, recycling, public-private partnership, environmental tax.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Однією з основних проблем охорони навколишнього природного середовища є розбудова сучасних систем поводження з відходами, оскільки за декілька де-

сятиліть в країні накопичився значний обсяг побутових та промислових відходів. Спостерігаються численні прояви неорганізованого та несанкціонованого складування різних видів відходів. Незадовільною є діяльність, яка пов'язана з утилізацією відходів, в першу чергу вторинної природної сировини, що має великий потенціал в частині виробництва різноманітних видів біологічного

палива. Така ситуація має місце у зв'язку з перманентним дефіцитом фінансових ресурсів, які спрямовуються в індустрію поводження з відходами. Чи не головною проблемою при цьому виступає недосконале інституціональне середовище фінансового забезпечення заходів, пов'язаних з упорядкуванням систем поводження з відходами, тому має місце надмірно звужений спектр методів, інструментів та форм інвестування проєктів розміщення, складування, захоронення та утилізації відходів. Навіть висока ресурсна цінність окремих видів відходів, що є надзвичайно важливим фактором привабливості у передових країнах світу, не призвела до прискорення процесів виробництва на основі переробки відходів різноманітних видів біологічного палива. Тому розроблення сучасного інституціонального середовища фінансово-інвестиційного забезпечення модернізації сфери поводження з відходами є важливою проблемою як теорії і методології, так і практики економіки природокористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В останні роки активізувалися дослідження, які присвячені формуванню сучасного формату фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами, оскільки саме брак фінансових ресурсів не давав і не дає можливості зрушити з місця вирішення проблеми ліквідації неорганізованих звалищ відходів, а також підвищення рівня утилізації відходів, зокрема вторинної природної сировини, що відзначається високим рівнем ресурсної цінності. Водночас не існує єдиного підходу стосовно набору методів та інструментів фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами з врахуванням децентралізаційних процесів. Певною мірою це зумовлено несформованістю інституціонального середовища фінансово-інвестиційного забезпечення модернізації та реконструкції індустрії поводження з відходами.

На думку Н. Андрєєвої та М. Барун, необхідним є впровадження фінансових механізмів регулювання збалансованості бюджетних коштів, недержавних джерел фінансування. Тому широке застосування економічних інструментів дозволить створити фінансове підґрунтя вторинного ресурсокористування в Україні та сприятиме структурній перебудові сфери матеріального виробництва [1, с. 17]. Саме надмірна уніфікованість інструментів фінансового впливу на природокористувачів, які утворюють відходи, а також на промислові підприємства, які здійснюють переробку значних обсягів матеріальних ресурсів, не дає змоги нарощувати надходження екологічних податків до бюджетів різного таксономічного рівня та формувати фонди для проведення утилізації вторинної сировини.

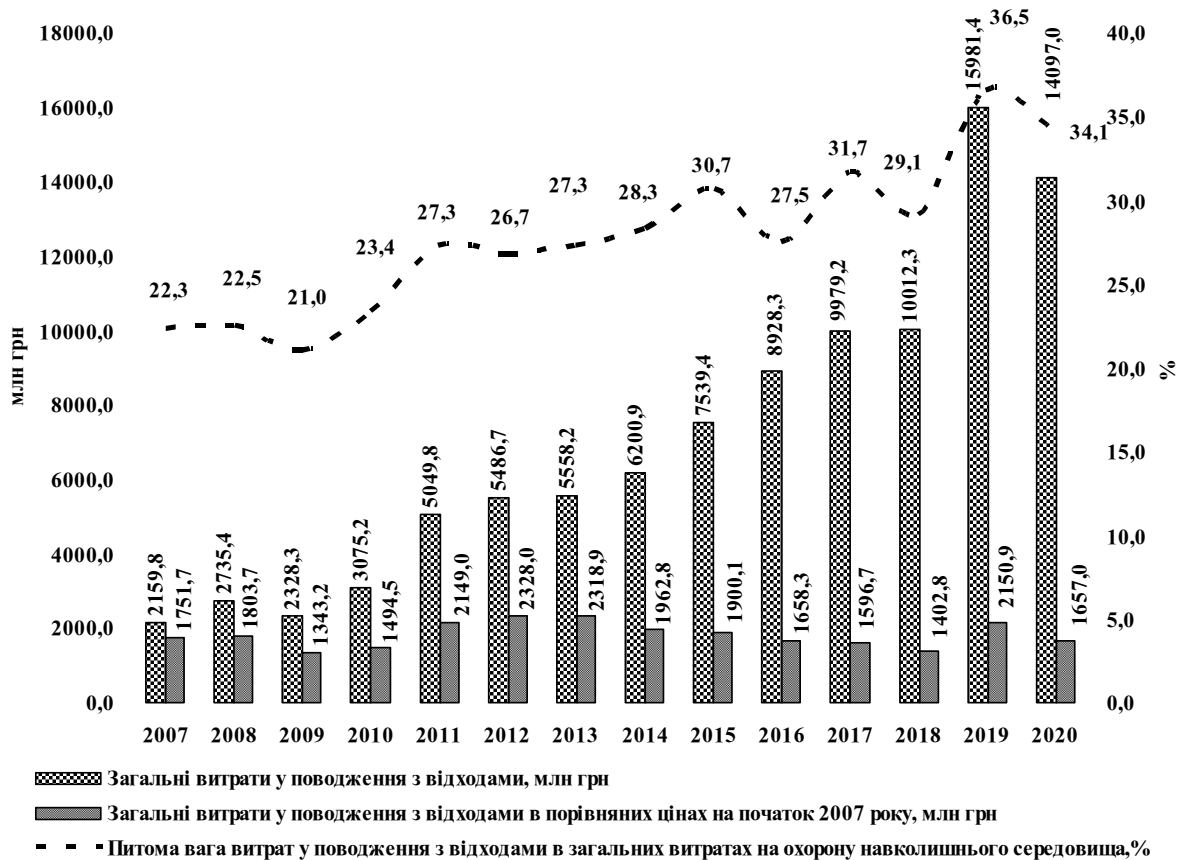
За твердженням Ю. Маковецької, однією з причин недостатнього фінансування сфери поводження з відходами є мляве задіяння в Україні низки економічних інструментів, що використовуються в світовій практиці. При цьому більш широке використання економічних інструментів не тільки дозволить створити фінансовий резерв для розбудови інфраструктури поводження з окремими потоками відходів, але й в цілому буде сприяти структурній перебудові суспільного виробництва

(використання більш екологобезпечних і менш ресурсоємних методів та технологій) [3]. Тобто отримання максимального ефекту в частині модернізації сфери поводження з відходами стане можливим за умови формування системи макроекономічного регулювання господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та природоохоронної діяльності, що стимулюватиме суб'єкти виробничо-господарської діяльності впроваджувати безвідходні технології або технології, які сприяють утворенню мінімальної кількості відходів. Тобто мова йде про упередження проявів марнотратного використання природної сировини і мінімізацію маси відходів ще на початкових фазах продуктового циклу.

Враховуючи масштабність відповідної проблематики і зростаюче навантаження на державний бюджет, в Україні, на переконання В. Міщенко та Т. Омеляненка, передусім актуалізується питання формування фінансової бази сектору відходів і створення відповідного підґрунтя у вигляді джерел надходжень і форм акумуляції коштів. Досвід країн ЄС і передусім наших сусідів по Східноєвропейському регіону — Польщі, Литви та інших може служити певним орієнтиром при удосконаленні системи оподаткування і забезпеченні стійкого фінансування сфери поводження з відходами в Україні [5]. Тобто поряд з реформуванням системи фіскального регулювання сфери поводження з відходами необхідно створювати умови для диверсифікації джерел фінансово-кредитного забезпечення модернізації сфери ресурсозбереження та утилізації відходів, в тому числі і за рахунок застосування різного роду преференцій для банківських та небанківських установ, що працюють на ринку позикового капіталу.

Заслугує на увагу підхід О. Губанової стосовно того, що вітчизняна практика поводження з відходами, крім недосконалості нормативно-правового регулювання в сфері вторинного ресурсокористування, неналагодженості роздільного збирання ресурсно-цінних компонентів та нерозвиненості відповідної інфраструктури, характеризується відсутністю дієвого механізму стимулювання рециклінгу відходів, що спричиняє значні втрати матеріальних та паливно-енергетичних ресурсів і сприяє накопиченню відходів у навколишньому природному середовищі [2, с. 29]. Саме низький рівень використання ресурсної цінності промислових та побутових відходів, а також мляве їх застосування для нарощення сировинної, зокрема енергетичної бази розвитку національної економіки вимагають принципової перебудови економічного механізму залучення відходів у господарський обіг. Тому й необхідним є поєднання комплексу стимулюючих інструментів та важелів, які будуть зацікавлювати суб'єктів виробничо-господарської діяльності та домогосподарства максимальною мірою забезпечувати утилізацію корисної частини відходів, в першу чергу задля нарощення обсягів виробництва біологічного палива і зміцнення тим самим енергетичної самодостатності країни та об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Тобто сучасний формат фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами має охоплювати як конкретні джерела, методи та форми інвестування проєктів розміщення, захоронення, знешкодження та утилізації різного роду відходів, так і методи

Рис. 1. Динаміка загальних витрат у поводження з відходами в Україні за всіма джерелами фінансування у 2007–2020 роках

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України.

стимулювання суб'єктів підприємницької діяльності і домогосподарств стосовно нарощення фінансових впливів у створення сучасної індустрії поводження з промисловими та побутовими відходами. А це потребує формування сучасного інституціонального середовища фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами, щоб забезпечити реальне зростання обсягів фінансування проєктів модернізації та реконструкції індустрії поводження з відходами у відповідності з кращими зразками передової іноземної практики вторинного ресурсокористування.

ЦІЛІ СТАТТІ

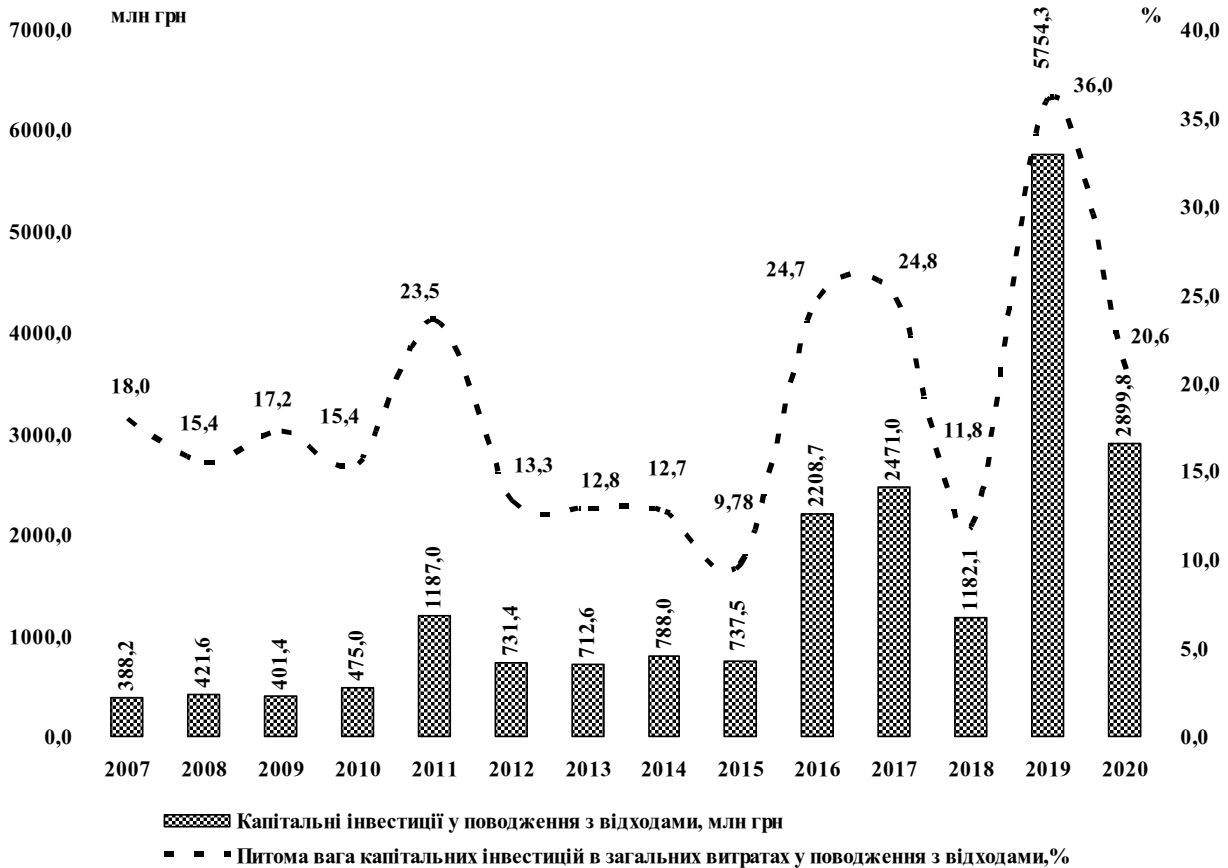
Метою статті є аналіз динаміки фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами, зокрема динаміки загальних витрат, капітальних інвестицій у поводження з відходами в Україні за всіма джерелами фінансування та видатків Зведеного бюджету України на утилізацію відходів у 2007—2020 роках, а також обґрунтування напрямів формування інституціонального середовища функціонування сфери поводження з відходами з врахуванням вимог децентралізаційних та євроінтеграційних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансово-інвестиційне забезпечення сфери поводження з відходами відзначається комплексом прикметних рис, оскільки відходи продукуються як публічним (державним і комунальним), корпоративним секторами,

а також сектором домашніх господарств. У кожному секторі своя специфіка утворення та розміщення відходів, а також неоднакові умови залучення фінансових ресурсів у розбудову індустрії поводження з відходами. Також окремі сектори зовсім по-різному відносяться до визначення пріоритетів поводження з відходами, що напряму пов'язане з потребою в диверсифікації форм та джерел фінансування процесів упорядкування потоків відходів, зокрема потоків вторинної природної сировини. Об'єднуючим лейтмотивом вирішення проблем поводження з відходами у названих секторах є удосконалення інституціонального середовища, тобто формування набору інститутів-правил та інститутів-організацій, які дадуть можливість наростити обсяги інвестування проєктів оновлення індустрії поводження з відходами та прискорити імплементацію передових іноземних зразків фінансового забезпечення процесів розміщення, захоронення, знешкодження та утилізації відходів, зокрема утилізації вторинної природної сировини з метою виробництва різноманітних видів біологічного палива.

Якщо сфера поводження з відходами у державному та комунальному секторі утримується за рахунок публічних фінансів (коштів державного та місцевих бюджетів) і зорієнтована переважно на поточне фінансування, то у корпоративному секторі основний тягар у фінансово-інвестиційному забезпеченні лягає на суб'єктів підприємницької діяльності, які повноцінно інвестуватимуть проєкти поводження з відходами лише за умови наявності комплексу стимулів. Така ж сама

Рис. 2. Капітальні інвестиції у поводження з відходами в Україні за всіма джерелами фінансування у 2007—2020 роках

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України.

ситуація має місце і в секторі домашніх господарств. Такий міжсекторальний розподіл сфери поводження з відходами значною мірою і визначив основні тренди у фінансово-інвестиційному забезпеченні індустрії вторинного ресурсокористування у 2007—2020 роках як в номінальному, так і в реальному вираженні.

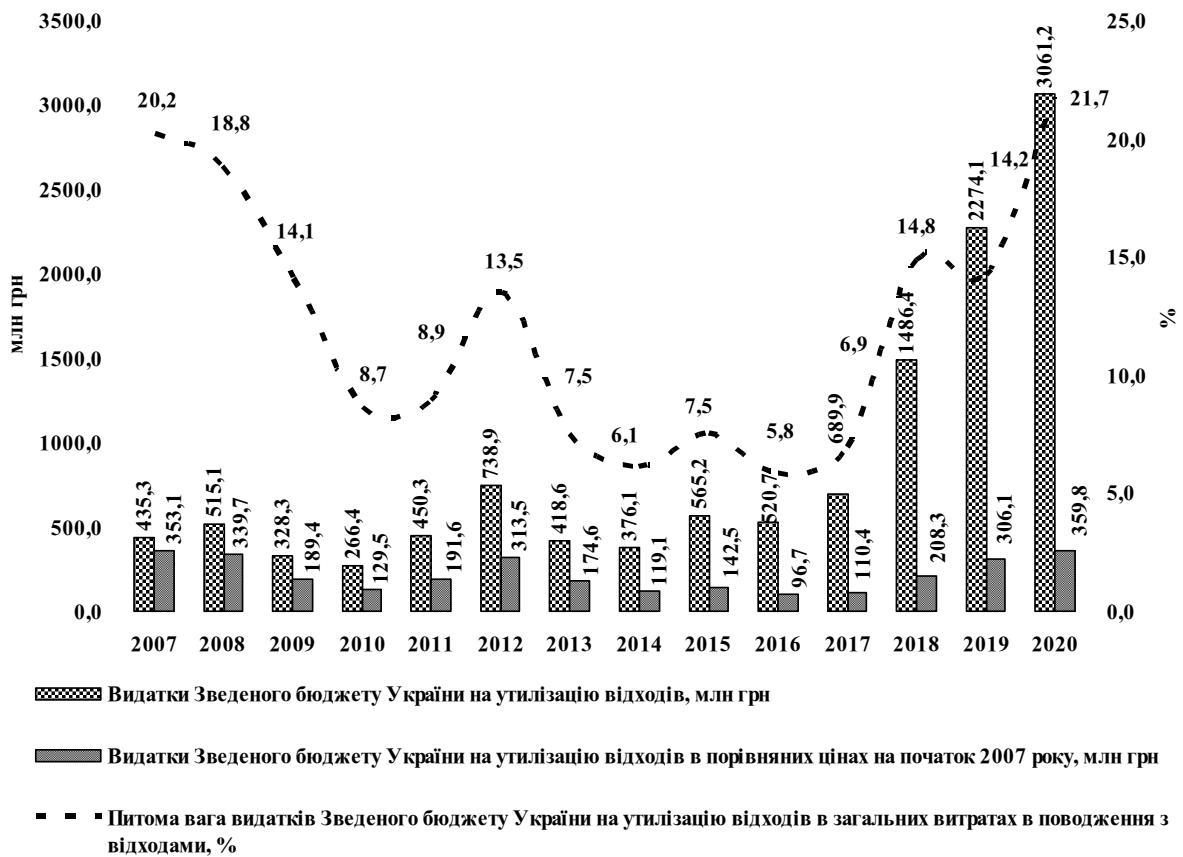
У номінальному вираженні за 2007—2020 роки загальні витрати у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування корелювали з динамікою номінальної величини інших складових охорони навколишнього природного середовища, тобто мали тенденцію до зростання (рис. 1). Зокрема, у 2007 році загальні витрати у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування становили 2159,8 млн грн, у 2009 році — 2328,3 млн грн, у 2014 році — 6200,9 млн грн, у 2018 році 10012,3 млн грн, у 2020 році — 14097,0 млн грн. Тобто у 2020 році номінальна величина загальних витрат за всіма джерелами фінансування у поводження з відходами порівняно з 2007 роком зросла у 6,5 разу.

Водночас синусоїдна тенденція у динаміці загальних витрат у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування у порівняних цінах на початок 2007 року (такі витрати розраховувалися шляхом ділення номінальної величини даного виду витрат за відповідний рік на кумулятивний індекс цін виробників промислової продукції) свідчить про те, що прискорені темпи зростання номінальних сум фінансування вторинного ресурсокористування зумовлені інфляційно-девальваційними зрушеннями, а не якісними змінами у фінансово-інвес-

тиційному забезпеченні процесів розбудови індустрії поводження з відходами.

Незважаючи на фактичну відсутність реальних позитивних зрушень в динаміці загальних витрат у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування, у 2007—2020 роках не спостерігається в цілому висхідна тенденція в динаміці питомої ваги витрат у поводження з відходами в загальній сумі витрат на охорону навколишнього природного середовища за всіма джерелами фінансування. Зокрема, у 2007 році даний показник становив 22,3%, у 2010 році — 23,4%, у 2014 році — 28,3%, у 2018 році — 29,1%, у 2020 році — 34,1%. Це свідчить про те, що реальні обсяги фінансування інших складових охорони навколишнього природного середовища за аналізований період скорочувалися ще більш прискореними темпами.

Лише кількісними позитивними змінами у 2007—2020 роках за винятком 2019 року відзначається динаміка капітальних інвестицій у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування. Підтвердженням цього також виступає низька частка капітальних інвестицій в загальних витратах у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування. Зокрема, у 2007 році сума капітальних інвестицій у поводження з відходами за всіма джерелами фінансування становила 388,2 млн грн, у 2013 році — 712,6 млн грн, у 2018 році — 1182,1 млн грн, у 2020 році — 2899,8 млн грн. В цілому сума капітальних інвестицій у поводження з відходами у номінальному вираженні за всіма джерелами фінансування

Рис. 3. Видатки Зведеного бюджету України на утилізацію відходів у 2007—2020 роках

Джерело: розраховано за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України.

у 2020 році порівняно з 2007 роком зросла у 7,5 разу (рис. 2). У той же час питома вага капітальних інвестицій в загальних витратах у поводженні з відходами за всіма джерелами фінансування у 2007—2020 роках за винятком 2019 року не перевищувала 25%. Зокрема, у 2007 році питома вага капітальних інвестицій в загальних витратах у поводженні з відходами за всіма джерелами фінансування становила 18,0%, у 2010 році — 15,4%, у 2013 році — 12,8%, у 2018 році — 11,8%, у 2020 році — 20,6%.

Така динаміка питомої ваги капітальних інвестицій в загальних витратах у поводженні з відходами за всіма джерелами фінансування свідчить про те, що в середньому 2/3 витрат у поводженні з відходами спрямовуються на фінансування поточних витрат, тобто на утримання персоналу полігонів, оплату комунальних платежів, енергоносіїв тощо. Лише незначна частка загальних витрат у поводженні з відходами у 2007—2020 роках спрямовувалася у модернізацію, реконструкцію діючих і створення нових основних засобів індустрії вторинного ресурсокористування, зокрема утилізації вторинної природної сировини. Консервація такої ситуації означатиме продовження домінування тренду поточної, а не капітальної спрямованості фінансування сфери поводження з відходами, що не забезпечить навіть критично необхідного рівня фінансово-інвестиційного забезпечення процесів модернізації і реконструкції об'єктів розміщення, зберігання, знешкодження, захоплення та утилізації відходів.

Позитивними аспектами в системі фінансово-економічного забезпечення сфери поводження з відходами

відзначається інструментарій публічного фінансування проєктів утилізації відходів. Якщо у 2007—2017 роках в динаміці номінальних видатків Зведеного бюджету України на утилізацію відходів не спостерігалось чітко вираженої спадної тенденції, а в динаміці публічних видатків у порівнянних цінах на початок 2007 року в цілому мав місце низхідний тренд. Суттєве зростання номінальних видатків Зведеного бюджету України на утилізацію відходів відбулося у 2018 році порівняно з 2017 роком (зростання склало 796,5 млн грн) (рис. 3). Такий прискорений темп зростання номінальної величини публічних видатків на утилізацію відходів у 2018 році порівняно з 2017 роком призвів до майже подвійного зростання величини даного виду видатків у порівнянних цінах. Такий же тренд зростання номінальної величини видатків Зведеного бюджету України на утилізацію відходів спостерігався також у 2019 та 2020 роках.

Високі темпи зростання номінальних публічних видатків на утилізацію відходів у 2019—2020 роках призвели до зростання величини цих видатків у порівнянних цінах у 2019 році порівняно з 2018 роком — на 97,8 млн грн, у 2020 році порівняно з 2019 роком — на 53,7 млн грн. У 2007—2020 роках питома вага публічних видатків на утилізацію відходів в загальних витратах у поводженні з відходами коливалася в інтервалі 5,8—21,7%. Саме в період 2018—2020 років суттєво підвищилася частка публічних видатків на утилізацію відходів в загальних витратах у поводженні з відходами, що пов'язано з тим, що органи центральної та регіональної виконавчої влади і органи місцевого самоврядування стали набагато

більше уваги приділяти виробництву різноманітних видів біологічного палива, що значною мірою і вплинуло на збільшення обсягів утилізації відходів, зокрема вторинної природної сировини.

Нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами потребує удосконалення інституціонального середовища через умонтування інститутів-правил та формування інститутів-організацій, які дадуть можливість підвищити рівень зацікавленості суб'єктів виробничо-господарської діяльності та домогосподарств фінансувати проєкти будівництва нових та модернізації і реконструкції існуючих полігонів складування промислових та побутових відходів, а також підвищувати рівень утилізації вторинної природної сировини з метою виробництва різноманітних видів біологічного палива та окремих видів будівельних матеріалів. З огляду на особливості та специфіку функціонування сфери поводження з відходами необхідною умовою нарощення фінансово-інвестиційного забезпечення проєктів модернізації індустрії вторинного ресурсокористування є інституціоналізація заставно-іпотечних відносин [6], розширення переліку угод публічно-приватного партнерства [4], формування інституціонального підґрунтя розвитку кооперації у сфері вторинного ресурсокористування, диверсифікація інструментів портфельного інвестування проєктів утилізації промислових та побутових відходів, зокрема через емісію муніципальних "зелених" облігацій, інституціональне переформатування наявної методологічної бази нарахування екологічного податку за розміщення відходів. Перераховані зміни інституціонального середовища функціонування сфери поводження з відходами дадуть змогу трансформувати фундаментальні умови здійснення інвестиційного процесу щодо розміщення, складування, захоронення, знешкодження та утилізації промислових і побутових відходів.

У сфері поводження з відходами необхідною є інституціоналізація двох основних моделей партнерських відносин між державними (муніципальними) та приватними партнерами: 1 модель — створення на базі муніципальних органів влади (муніципальних підприємств), суб'єктів виробничо-господарської діяльності та кооперативних утворень на основі об'єднання домашніх господарств, спеціалізованих підприємств по утилізації промислових і побутових відходів та фінансово-кредитних установ кластерних утворень; 2 модель — передача прав користування звалищами промислових та побутових відходів суб'єктам підприємницької діяльності з метою ліквідації неорганізованих та несанкціонованих звалищ побутового сміття та виробництва твердого та газоподібного біологічного палива. 2 модель повною мірою реалізується через укладання концесійних договорів між державними (муніципальними) органами влади та підприємницькими структурами, які беруть у користування звалища відходів для їх перетворення у біологічне паливо та різноманітні види матеріалів, зокрема будівельних. В умовах інституціональної турбулентності та непорядкованості базових інститутів природокористування менш ризикованою є інституціоналізація 1 моделі партнерських відносин, яка забезпечує безпосередній контроль державної та місцевої влади за використанням підприємницькими структурами ресурсної

цінності промислових та побутових відходів, а також за дотриманням вимог природоохоронного законодавства в частині збору, складування, сортування, знешкодження та утилізації різноманітних видів відходів, зокрема вторинної природної сировини.

В контексті налагодження процесу організованого складування та утилізації побутових відходів, що створюються в секторі домашніх господарств, надзвичайно важливою складовою удосконалення інституціонального середовища функціонування сфери поводження з відходами є інституціоналізація кооперативних утворень на основі консолідації організаційних зусиль та фінансових можливостей домашніх господарств у формі створення обслуговуючих кооперативів, основною місією котрих виступатиме розбудова інфраструктури централізованого збору, складування та сортування побутових відходів і виробництва на їх основі різноманітних видів біологічного палива. Такого роду кооперативні утворення забезпечать якісно вищий рівень поводження з відходами, в першу чергу на сільських територіях, що дасть змогу поступово зменшити кількість неорганізованих та несанкціонованих звалищ сміття навколо населених пунктів, а також на землях лісового фонду. Кооперативні утворення матимуть можливість виступати наряду з органами місцевого самоврядування та регіональними органами державної виконавчої влади однією із сторін угод публічно-приватного партнерства, що дасть змогу консолідувати фінансовий потенціал як місцевої влади, так і сектору домашніх господарств.

Необхідною умовою формування сучасного інституціонального середовища функціонування сфери поводження з відходами є розроблення дієвого інструментарію фіскального впливу на процеси вторинного ресурсокористування, оскільки, починаючи з початку 90-х років минулого століття і донині система фіскального регулювання продукування, розміщення, утилізації та знешкодження відходів відзначається надмірно звуженим спектром регуляторів, що не закладає відповідних стимулів для раціонального використання ресурсної цінності різноманітних видів відходів. Ставки екологічного податку за розміщення відходів у межах лімітів та за понадлімітне розміщення не відзначаються диференційованістю, тому промислові підприємства йдуть шляхом найменшого опору, розміщуючи відходи на полігонах, а не фінансуючи заходи стосовно їх ефективнішого залучення у господарський обіг.

У теперішніх умовах господарювання важливо інституціоналізувати таку систему диференціації ставок екологічних податків за розміщення відходів, яка передбачатиме мінімальні ставки за спалювання відходів з метою виробництва енергії. Найнижчі ставки екологічного податку за спалювання відходів з метою виробництва енергії дадуть змогу кардинальним чином вирішити проблему виробництва твердого та газоподібного палива і таким чином зменшити потребу у викопних вуглеводнях, дефіцит котрих спостерігається в Україні. Таким чином, введення знижених ставок екологічного податку на спалювання відходів з метою виробництва енергії вирішить не лише проблему зменшення навантаження на екосистеми через зменшення обсягів розміщення відходів на полігонах, а також проблему ди-

версифікації джерел енергетичного забезпечення промислового комплексу, об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та домогосподарств. Саме такий підхід до диференціації ставок екологічного податку необхідно імплементувати в систему фіскального регулювання вторинного ресурсокористування та енергоефективного природокористування. Потрібно узаконювати найвищі ставки екологічного податку за механічне розміщення (захоронення) утворених відходів на полігонах, що буде змушувати суб'єкти господарювання забезпечувати утилізацію промислових відходів, а муніципальні органи та домогосподарства — утилізацію побутових відходів.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Дослідження показали, що фінансово-інвестиційне забезпечення сфери поводження з відходами являє собою комплекс форм, методів та інструментів фінансування капітальних інвестицій та поточних витрат, пов'язаних з упорядкуванням потоків промислових та побутових відходів. В цілому у 2007—2020 роках спостерігається висхідний тренд в динаміці номінальних загальних витрат (фінансування поточних витрат та капітальних інвестицій) у поводженні з відходами в Україні за всіма джерелами фінансування. Водночас в динаміці загальних витрат у поводженні з відходами в Україні за всіма джерелами фінансування у порівнянних цінах на початок 2007 року висхідна тенденція не проявляється, що свідчить про відсутність в цілому реальних позитивних зрушень щодо нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення індустрії вторинного ресурсокористування.

Негативною прикметною рисою фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами у 2007—2020 роках є те, що питома вага капітальних інвестицій становить менше половини загальних витрат за всіма джерелами фінансування у поводженні з відходами. Це свідчить про те, що нинішня модель фінансово-інвестиційного забезпечення вторинного ресурсокористування відзначається поточною, а не капітальною спрямованістю, що консервує незадовільний стан інфраструктури збору, сортування, розміщення, знешкодження та утилізації відходів. Позитивною стороною системи публічного фінансування сфери поводження з відходами у 2007—2020 роках є зростання номінальних та реальних обсягів фінансування утилізації відходів за рахунок Зведеного бюджету України.

З метою нарощення обсягів фінансово-інвестиційного забезпечення сфери поводження з відходами необхідним є формування інституціонального середовища вторинного ресурсокористування з врахуванням базових трендів трансформаційних процесів у природно-ресурсній сфері, децентралізаційних та євроінтеграційних процесів. Основними складовими формування інституціонального середовища функціонування сфери поводження з відходами з врахуванням децентралізаційних та євроінтеграційних процесів виступають: інституціоналізація угод публічно-приватного партнерства; створення інституціонального підґрунтя розвитку кооперації у сфері поводження з відходами; трансформація системи фіскального регулювання процесів повод-

ження з відходами через поглиблення диференціації ставок екологічного податку за розміщення відходів.

Література.

1. Андрєєва Н.М., Барун М.В. Організаційно-економічний інструментарій забезпечення перспективи розвитку механізму використання вторинних ресурсів в Україні. Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., 24—26 квітня 2013 р. Суми. СумДУ, 2013. Т. 1. С. 17—18.
2. Губанова О.Р. Теоретико-методологічні засади формування організаційно-економічного механізму стимулювання вторинного ресурсокористування. Вісник Одеського державного екологічного університету. 2012. Вип. 13. С. 29—37.
3. Маковецька Ю. Фінансово-економічні важелі забезпечення розвитку вторинного ресурсокористування. Економіст. 2010. № 12. С. 76—78.
4. Медінська Н.В. Інвестиційне забезпечення сфери поводження з відходами як складник економічного механізму природокористування. Причорноморські економічні студії. 2021. Випуск 72. Частина 2. С. 63—69.
5. Міщенко В., Омеляненко Т. Становлення фінансової бази управління відходами в Україні. Економіст. 2012. № 7. С. 48—51.
6. Харічков С.К., Губанова О.Р. Іпотека як інструмент мобілізації інвестиційних потоків у сфері освоєння техногенно-ресурсного потенціалу України. Фінанси України. 2006. № 3. С. 29—34.

References:

1. Andrieieva, N.M. and Barun, M.V. (2013), "Organizational and economic tools for ensuring the prospects for the development of the mechanism for the use of secondary resources in Ukraine", *Ekonomichni problemy staloho rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoi pam'iaty prof. Balats'koho O.F.* [Economic problems of sustainable development: materials of the International Scientific and Practical Conference dedicated to the memory of Prof. Balatskyi O.F.], SumDU, Sumy, Ukraine, 24—26 april, vol. 1, pp. 17—18.
2. Hubanova, O.R. (2012), "Theoretical and methodological foundations of the formation of an organizational and economic mechanism for stimulating secondary resource use", *Visnyk Odes'koho derzhavnoho ekolohichnoho universytetu*, vol. 13, pp. 29—37.
3. Makovets'ka, Yu. (2010), "Financial and economic levers for ensuring the development of secondary resource use", *Ekonomist*, vol. 12, pp. 76—78.
4. Medyns'ka, N.V. (2021), "Investment support in the field of waste management as a component of the economic mechanism of nature management", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 72, no. 2, pp. 63—69.
5. Mischenko, V. and Omel'ianenko, T. (2012), "Formation of the financial base of waste management in Ukraine", *Ekonomist*, vol. 7, pp. 48—51.
6. Kharichkov, S.K. and Hubanova, O.R. (2006), "Mortgage as a tool for mobilizing investment flows in the field of development of technological and resource potential of Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 29—34. *Стаття надійшла до редакції 30.08.2022 р.*